

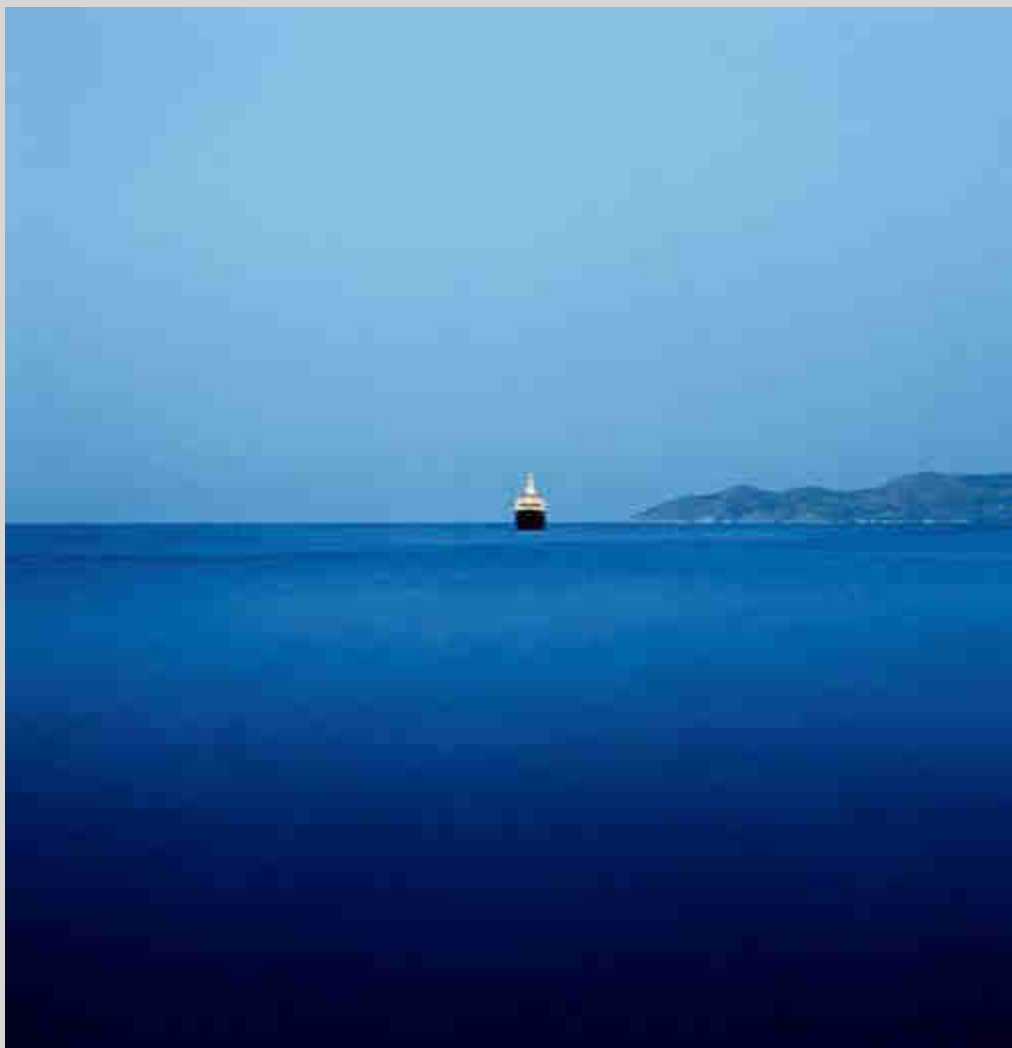

**ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ
ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ
ΜΙΕΤ**

Εκπαιδευτικό Πρόγραμμα
Σχεδιασμός και επιλογή υλικού:
Σοφία Πελοποννησίου - Βασιλάκου

Το ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ του Στράτου Καλαφάτη ξεκίνησε από μια ανάθεση των επιμελητών της 10ης Μπιενάλε Αρχιτεκτονικής της Βενετίας. Η Κατερίνα Κοτζιά, ο Ηλίας Κωνσταντόπουλος, ο Λόης Παπαδόπουλος και η Κορίνα Φιλοξενίδου, επηρεασμένοι από την πεποίθηση του ιστορικού Ruggiero Romano ότι το Αρχιπέλαγος είναι μια πόλη, έθεσαν την ιδέα αυτή ως άξονα της ελληνικής συμμετοχής. Αυτήν τη θεματική της υδάτινης πόλης προσπάθησε να οπτικοποιήσει, μαζί με τον φωτογράφο Σπύρο Στάβερη. Ο Καλαφάτης ανέλαβε να φωτογραφίσει τα πλοία και τις διαδρομές τους, ενώ ο δεύτερος θα κατέγραφε το ανθρώπινο στοιχείο, που κατακλύζει τα νησιά του Αιγαίου τους καλοκαιρινούς μήνες.

Οι εικόνες που προέκυψαν, παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά τον Σεπτέμβριο του 2006 στο ελληνικό περίπτερο, στα Giardini της Βενετίας. Στη συνέχεια το ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ παρουσιάστηκε στο Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης στη Θεσσαλονίκη και στην Αθήνα. Μέσα από τις επόμενες διαφάνειες μπορεί κανείς να «ταξιδέψει» σε αυτό.

Ο Καλαφάτης, σε συνέντευξη του στην Κατερίνα Καρσιώτη, επισημαίνει ότι για το συγκεκριμένο αυτό φωτογραφικό ταξίδι ακολούθησε τυχαίες διαδρομές από λιμάνι σε λιμάνι αλλάζοντας συχνά κατευθύνσεις και πλεύμενα. Θέλησε να απαθανατίσει μια υδάτινη πόλη, στους περίπλοκους δρόμους της οποίας θα μπορούσε κανείς να χαθεί. Όπως τόνισε το ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ «Είναι μία πόλη άναρχη, γοητευτική γεμάτη φώς και σκοτάδι που χάνεται στο βάθος του χρόνου».

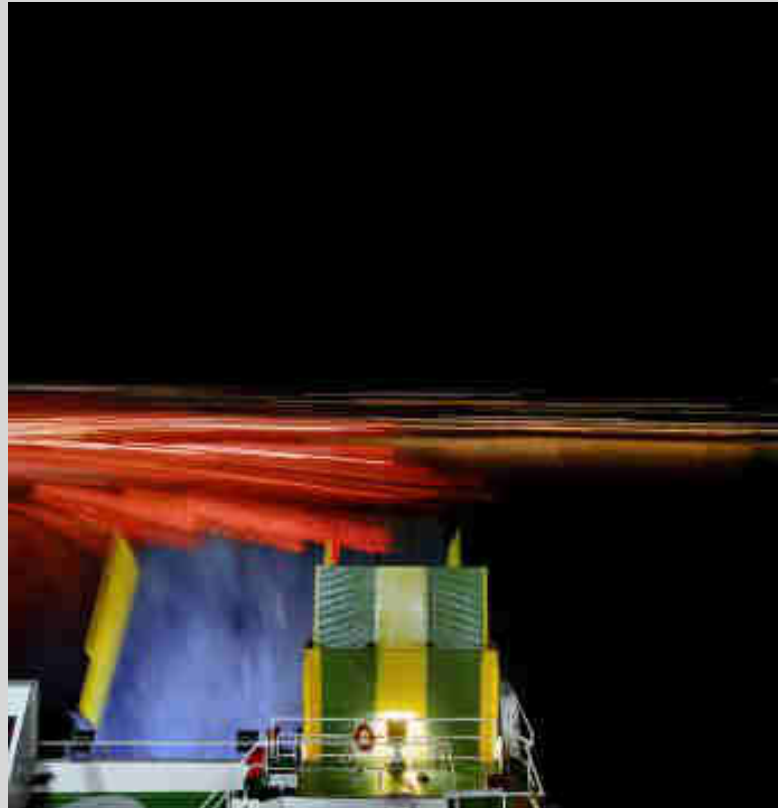
Η ποιητική διάθεση της περιπλάνησης και της οπτικής του Καλαφάτη, ήρθε να ισορροπήσει με τον τελικό στόχο αυτής της εργασίας, την παρουσίασή της σε μία σπουδαία έκθεση αρχιτεκτονικού ενδιαφέροντος.

Σύμφωνα με τον Καλαφάτη: «Τη θάλασσα τη γνώρισα μέσα από τον ήχο της. Έφτανε τα βράδια τραχύς, ρυθμικός, στο παιδικό μου δωμάτιο. Η εικόνα της ήταν τόσο παρούσα που σχεδόν μου διέφευγε. Γινόταν ένα με τους λόφους της Καλαμίτσας, σ' ένα τοπίο δεδομένο, όσο και η πράξη της αναπνοής. Αυτή η σχέση με το υδάτινο στοιχείο παραμένει αναλλοίωτη και αδιάλειπτη μέχρι σήμερα. Παραμένει το ίδιο μεταφυσική ακατανόητη και αναγκαία. Ο παππούς μου, μια ζωή ναυτικός, δεν μπόρεσε ποτέ να ξεπεράσει την αυστηρότητα και τα χούγια του καπετάνιου. Μου μιλούσε για ταξίδια και περιπέτειες, με εκπαίδευσε στα μυστικά και στους νόμους της. Έτσι περνούσαν τα καλοκαίρια, με τη θάλασσα να με υιοθετεί ξυπόλυτο, ηλιοκαμένο και ευτυχή. Καιρό μετά, μαζί με τη Λία και τη μικρή Δάφνη, ζήσαμε για τέσσερα χρόνια στο νησί της Σκοπέλου. Εκεί, μέσα στον υδάτινο κύκλο, μου εντυπώθηκε ο απελευθερωτικός, αλλά και αβάσταχτος αποκλεισμός του νερού.» Και προσθέτει σε ένα άλλο σημείο «τη θάλασσα την έζησα στο πετσί μου, μεγάλωσα δίπλα της και δεν την αποχωρίστηκα ποτέ. Ωστόσο, η συνολική μνήμη, τα βιώματα, οι εμπειρίες, οι αδυναμίες και οι φόβοι μου αποτελούν τα εργαλεία και την πρώτη ύλη για το έργο μου.»

«Ξεκίνησα το ταξίδι του Αρχιπελάγους, από τη γενέτειρά μου, ένα απόγευμα, αρχές του καλοκαιριού. Η Καβάλα, το βορειότερο λιμάνι του Αιγαίου, ήταν η ιδανική αφετηρία, μα πρωτίστως, η πόλη όπου μεγάλωσα και έμαθα τη θάλασσα. Το πλοίο ήταν οικείο από τα ταξίδια της νιότης, ανάγλυφο από τα στρώματα αλμύρας και λαδομπογιάς. Αφήσαμε τη στεριά. Μαύρος καπνός απλώθηκε στον ορίζοντα, μέχρι που χάθηκε στη νύχτα.»

«Παρέμεινα στο κατάστρωμα, παρατηρώντας τις γραμμές, τους αφρούς της μηχανής και τα μακρινά φώτα, σε μια προσπάθεια ανασύνταξης της μνήμης. Φτάσαμε στη Λήμνο. Τα κόκκινα φώτα της προβλήτας και ο θόρυβος του καταπέλτη, ήταν οι πρώτες φωτογραφίες του Αρχιπελάγους. Ακολούθησαν πολλές ακόμη, στις είκοσι μέρες αυτής της μικρής οδύσσειας.»

Και καταλήγει ο Καλαφάτης: «δώδεκα χρόνια μετά, με την ευκαιρία αυτής της έκθεσης, επέστρεψα στο Αιγαίο για να φωτογραφίσω ξανά. Ένα νέο ταξίδι, απaráλλαχτο κι όμως τόσο διαφορετικό, ολοκλήρωσε την ιστορία του. Η καμένη λέμβος και η μοναχική σημαία, αποτελούν τις τελευταίες χειρονομίες μιας επικαιρότητας, που θα χαθεί κι αυτή στα βάθη του χρόνου». Μία ελληνική σημαία στην μέση του απέραντου γαλάζιου κόσμου είναι μία ελπίδα, είναι το αντίθετο αυτής, είναι η μνήμη ή το ξεθώριασμα, είναι ο αποχωρισμός; Και επεξηγεί πως η «σημαία είναι ένα σύμβολο. Είναι μία κατάφαση. Είναι η παρουσία, η κτήση, η ελπίδα και η απροσδιόριστη περηφάνια. Είμαστε εμείς και ένα κάλεσμα για όσους θέλουν να μοιραστούν.»

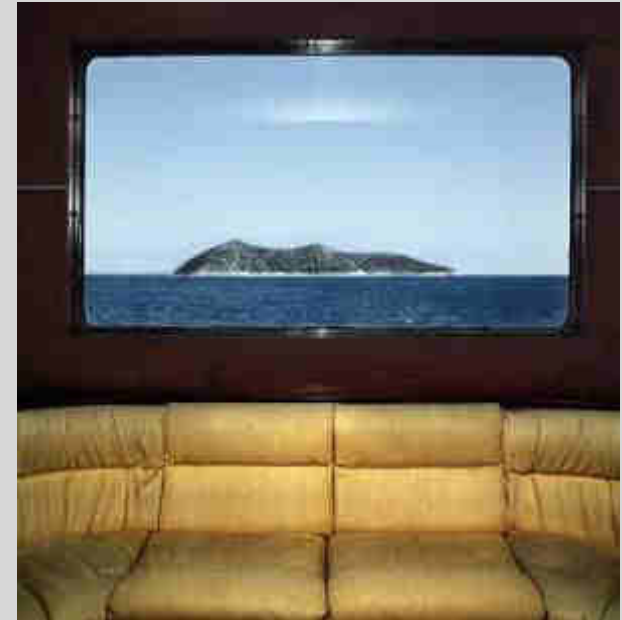
Σύμφωνα με τον Ηρακλή Παπαϊωάννου «κολυμπώντας στο ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ του Στράτου Καλαφάτη έχεις την εντύπωση ότι κολυμπάς στο άπειρο. Η ματιά φτάνει μακριά, εκεί που δεν υπάρχουν σύνορα, εκεί που όλα είναι τόσο φωτεινά όσο και σκοτεινά. Σε μία πόλη ιδιαίτερη και μοναδική που μπορεί να ξεβράσει μνήμες. Σε ένα φωτογραφικό-εικαστικό έργο που σε κάνει να το κοιτάς για ώρα, να ξεπερνάς τη φαντασία σου, να αναζητάς γνωστά και μη σημεία, να νοσταλγείς, να χάνεσαι, να ανακαλύπτεις ξανά, να προβληματίζεσαι, να ψάχνεις το ανθρώπινο βίωμα.»

«Το Αιγαίο είναι ένας τόπος οικείος όσο και ανοίκειος: πεδίο δράσης της Ιλιάδας και της Οδύσσειας, τόπος με δυνατά ριζώματα και ξεριζώματα, με κλειστές κοινότητες και ρητές γεωγραφικές ασυνέχειες, συνιστά, μαζί με το «τοπίο των ερειπίων», την πιο δημοφιλή σύγχρονη ελληνική εικόνα.» επισημαίνει ο Παπαϊωάννου.

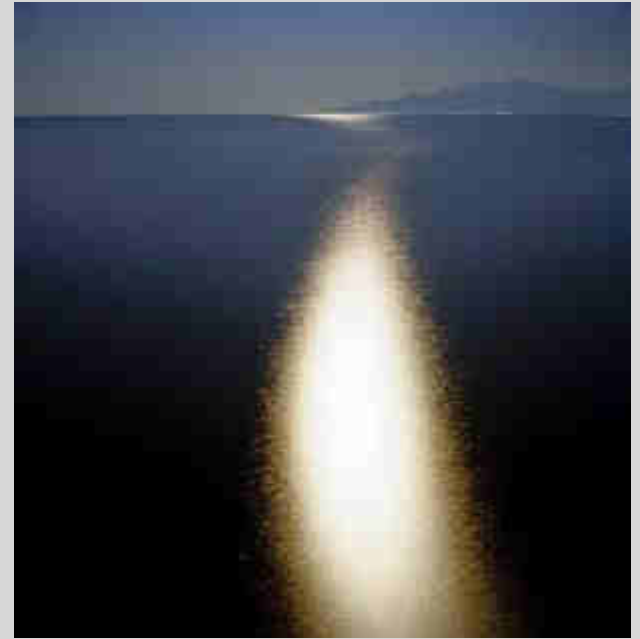
«Αντί περιήγησης στις αιγαιακές κοινωνίες, που διαστέλλονται θορυβωδώς το καλοκαίρι και συστέλλονται με μελαγχολική ηρεμία το χειμώνα, το ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ του Στράτου Καλαφάτη ερευνά μάλλον το βίωμα της νομαδικής μετακίνησης στους υδάτινους δρόμους, πέρα από τα αρχιτεκτονικά ή άλλα στερεότυπα. Αυτό φαίνεται να προτείνουν οι φωτογραφίες των πλοίων, που χάνονται ως κουκίδες απειροελάχιστες φέροντας την ευθύνη για αποχωρισμούς και σμιξίματα σε μικρά και μεγάλα λιμάνια· ή τα αφρισμένα τοπία, που πτυχώνονται βίαια καθώς το κολοσσιαίο σκάφος οργώνει την ανοιχτή θάλασσα, τοπία τα οποία άλλοτε καίγονται στο φως κι άλλοτε σβήνουν σ' ένα βαθύ, σκοτεινό μπλε.»

«Είναι ακόμη τα παράθυρα και τα φινιστρίνια, ξαφνικά ανοίγματα σε μια απρόσμενη θέα. Δύο κόσμοι τέμνονται εδώ: ένας κοντινός, απτός, λειτουργικός και ένας απόμακρος, μεταφορικός, πνευματικός. Η μετάπτωση, όμως, αυτή, ανάμεσα στο μέσα και στο έξω, την καθημερινότητα και τη διαχρονία, το φωτεινό και το σκοτεινό, δεν λανθάνει επίσης πίσω από τον Άθω του Καλαφάτη; Το έργο του, ενσωματώνοντας αυτό που κάποιες φορές εκπλήσσει και τον ίδιο, μοιάζει με άσκηση ισορροπίας ανάμεσα σε ό,τι κανείς προεργάζεται και ό,τι δεν μπορεί να προβλέψει, ισορροπία δύσκολη όσο και γενναιόδωρη».

«Ενίοτε διακρίνονται στις φωτογραφίες στοιχεία με στενότερη πολιτική ανάγνωση: μια σημαία στερεωμένη σ' ένα βράχο, ένδειξη εδαφικής κυριότητας στην απόλυτη ερημιά, ή μια λαστιχένια λέμβος στα βράχια κάποιας ακτής, σύμβολο επιβίωσης αλλά και απώλειας σε καιρούς παραγμένους, όταν η θάλασσα βαφτίστηκε ποτάμι για να περάσουν άφοβα οι απελπισμένοι – ποιος, όμως, από τα ομηρικά ακόμη έπη, γελάστηκε ποτέ να πιστέψει ότι το αρχιπέλαγος συνιστά ουδέτερη ζώνη;»

Σε σχέση δε με τα όσα απαθανατίζονται στο «Αρχιπέλαγος» του Καλαφάτη, ο Παπαϊωάννου αναφέρει «είναι ακόμη τα καταστρώματα, παρατηρητήρια του ευμετάβλητου της θάλασσας, τα φωταγωγημένα φέρι που μοιάζουν αυτάρκεις μικρόκοσμοι. Και, βέβαια, οι αφαιρετικές εκείνες φωτογραφίες οι οποίες επιχειρούν να συμπυκνώσουν το ελάχιστο τοπίο.»

Και καταλήγει ο Παπαϊωάννου: «το Αιγαίο δεν είναι ένας κόσμος μονοσήμαντος. Είναι τόποι πολλοί που αλληλοδιεισδύουν χωρικά, χρονικά, εννοιακά. Είναι η περίεργη αίσθηση αιώρησης σ' έναν αρχέτυπο κόσμο, όπου απέναντι στο πέλαγος, σε άμεση επαφή με τον αέρα, την αλμύρα, το φως, νιώθει κανείς να βρίσκει ανάλαφρα, σιωπηλά, πρόσκαιρα κάτι από τον μύχιο εαυτό του. Πώς μπορεί κανείς να μιλήσει για ένα θέμα γνωστό με τρόπο άγνωστο; Πώς μπορεί να συγκεράσει τη στέρεη ύλη με τη διαρκή ρευστότητα; Αυτό που διαχέεται ελεύθερα με αυτό που είναι βαθιά κρυμμένο; Με τέτοια ερωτηματικά στο νου μοιάζει να πλανήθηκε ο Στράτος Καλαφάτης στα μήκη και τα πλάτη του Αιγαίου. Και ίσως το Αρχιπέλαγος να αποτελεί τελικά ένα γόνιμο πρόσχημα, ένα επιλεγμένο πεδίο δοκιμής απαντήσεων, γιατί τα ερωτηματικά αυτά διατυπώνονται ακέραια πολύ πέρα από την επικράτειά του».

Ολοκληρώνουμε την παρουσίαση για το ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ με την απάντηση του Καλαφάτη σε ερώτηση για το πώς αντέδρασε το κοινό, όταν οι φωτογραφίες παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά στην Βενετία αντικρίζοντας εικόνες χωρίς κοσμοσυρροή και θόρυβο. Σύμφωνα με τον Καλαφάτη: «το Αιγαίο που δεν είναι το γραφικό υπόλοιπο ενός ατελούς εκσυγχρονισμού ή μια περιοχή της γης που διέφυγε την επίσκεψη της ανάπτυξης. Το Αιγαίο δεν είναι ένας αναχρονισμός, είναι μία διαφορετική μετάπολη. Αυτό το πλαίσιο ήταν αρκετό για να ορίσει την προσέγγιση και την ανάγνωση του συνολικού εγχειρήματος.»

Όσο για το αν θα φωτογράφιζε ξανά το ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ, τα λόγια του υποδεικνύουν πως ίσως και να υπάρξει συνέχεια. Λέει χαρακτηριστικά «Υπάρχουν εργασίες που δεν τελειώνουν ποτέ. Μας οδηγούν σε άνω τελείες περιμένοντας την επόμενη αφορμή για να ξανά δημιουργήσουμε τις επόμενες εικόνες.»

Το εκπαιδευτικό πρόγραμμα έγινε
στο πλαίσιο της έκθεσης:

**ΑΡΧΙΠΕΛΑΓΟΣ
ΣΤΡΑΤΟΣ ΚΑΛΑΦΑΤΗΣ**

Σχεδιασμός και επιλογή υλικού:
Σοφία Πελοποννησίου - Βασιλάκου

© Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης
Εκπαιδευτικά Προγράμματα
Αθήνα 2019